

Patkovics József tevékenysége és könyvtára a Klimó-gyűjteményben¹

Bevezetés

Patkovics Józsefet 1837-ben Pécs városa érdemei elismeréséül tiszteletbeli polgárává választotta. Ki is volt ez az 1784 és 1854 között élt férfi? Mivel szolgált rá erre a címre? Hagyatéka, azon belül is könyvtára elemzésével próbálok meg válaszolni a fenti kérdésekre. Hogy jobban megértsük tevékenységét, törekvéseit, röviden kitérek a 18–19. század fordulójának egészségügyi helyzetére is.

A 18. században jelentős fejlődés figyelhető meg Magyarországon a kulturális, tudományos életben és általános jóléti kérdésekben is. Az új eszmék évtizedes késéssel érkeztek hozzánk a külföldön iskolázott értelmiség közvetítésével. Körünkben általánosan elfogadott elv volt, hogy mindennek alapja a tudás, amelyhez mindenkinek joga van, mint ahogy mindenkinek joga egészséges életmódot folytatni, megfelelő körülmények között élni.²

Az egészség fogalma profán értékként illeszkedik az új, racionális világnézetbe, amely kiszorítja a világ teológiai magyarázatát. Minden betegségnek megvan az oka, aminek a mélyére lehet hatolni. Az embernek először a betegség okát kell megtalálnia, azután védekezhet a betegség ellen.³

A 19. század egészségügyi állapotát nagyban befolyásolták a 18. században hozott intézkedések, hiszen a felvilágosult abszolutista teoretikusok javaslatai közül sok megvalósult, amelyek közül több napjainkig fennáll, ma is hasznosnak tekintjük. Ekkor születtek olyan rendeletek, amelyek lefektették a későbbi egészségügyi intézményrendszer alapjait, mint amilyen például a tisztiorvosi szolgálat is.

A társadalom nagy része azonban a hagyományos szemléletmódot követve a természet jelenségeit, így a betegséget és a gyógyulást sem racionális, hanem természetfeletti okokkal magyarázta. A betegségek ellenszereként főleg herbáriumok és más kéziratoss receptes könyvekből készült szereket próbált ki, ezeket sem elsősorban fizikális hatása, hanem mágikus tulajdonságaik miatt.⁴

A 18. századra a tudományban a racionális gondolkodás nyert teret, eltűntek a szellemek, démonok, más veszélyek jelentkeztek. Ilyen volt például a tetszhalál, mert az orvosok körében nagy volt a bizonytalanság a halál megállapítását illetően. A halál biztos jele a hullaszag volt, de ez már a levegőt terhelte azzal együtt, hogy a városokban így is épp elég levegőszennyező tényező volt, például külön-

¹ Klimó György könyvtáralapító nevét a Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (Főszerk.) Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Budapest, 2003. írásmódja szerint használom.

² KAPRONCZAY 2000. 458–462.

³ WIMMER 1991. 31.

⁴ KOSÁRY 1989a. 809.

böző mesterségekkel együtt járó szagok, a szemétdomb szaga, stb.⁵ A lakásokban nem volt jellemző a szellőztetés – igaz, nem is lett volna érdemes – helyette illatosítottak, a kórházak levegője is aggasztóan rossz volt. Az egyéb higiéniai követelmények is kétesek voltak. A testápolásra is jellemző ez, vízzel való fürdés helyett kenőcsöket, illatosító szereket, parfümöket használtak. Ebben a korszakban ismerték fel, hogy a templomban felravatalozott halottak bomlása járványokat indíthat el.⁶

A 18. századi gyógyítás színtereit és az egészségügyi személyzetet tekintve azt látjuk, hogy ekkor még a kevés orvos mellett fontos szerep jutott az egyszerűbb teendőket ellátó kirurgusoknak (sebészeknek), borbélyoknak, akik sebet kötözték, eret vágtak, kenőcsöt készítettek. A nagyobb városokban már gyógyszertárak is voltak, főleg jezsuita kézben.⁷ A kórházak inkább elfekvők voltak, mint gyógyító tevékenységet folytató intézmények, főként munkaképteleneket, nincsteleneket láttak el. Kezdetlegesen berendezettek, piszkosak, 15–20 ágyasak voltak és fertőző góccokként veszélyt is jelentettek.⁸ Azok az ispotályok, amelyeket nem a városok tartottak fenn, a szerzetesrendek kezében voltak, a szerzetesek között kevés rendelkezett orvosi diplomával. A gyógyító rendek közül néhány már a 18. században is működött Magyarországon, így például az irgalmasok, az Erzsébet nővérek (Szent Erzsébetről Nevezett Betegápoló Nővérek)⁹, de számuk a 19. században szaporodott meg Magyarországon.¹⁰ Fontos szerepet tölthettek be ezek között a rendek között az irgalmasok, de Mária Terézia nem volt megelégedve működésükkel, mert 1772-ben külön rendelkezésekkel próbálta elérni, hogy a rend ténylegesen is foglalkozzon a betegek ápolásával. A szerzetesek világi szolgálatba helyezésével a kórházak nagy része kikerült az egyház kezéből. 1787-ben pedig II. József úgy rendelkezett, hogy minden helyi hatóságnak magának kell gondoskodnia a területén betegeinek ellátásáról.¹¹

Nagyon lassan indult meg a kórházfejlesztés, a 19. század elején létesítettek újakat, vagy bővítették jelentősen a meglévőket. A szegényházakat csak 1856-ban választották le rendeletileg a kórházakról.¹²

A hazai gyógyszertárak kapcsán a 18. században több változás is történt: megszorodtak a gyógyszertárak, 1747-ben 48, a század végén pedig már 193 volt a számuk. A gyógyszerészeti munka színvonala is emelkedett. Korábban csak

⁵ A természettudományos felfedezéseknek köszönhetően, az analitikai kémia fejlődésével a 18. században a levegő alkotóelemeit már elkülönítették egymástól, de a levegő tisztaságának vagy szennyezettségének meghatározására csak érzékszervi vizsgálatokat végeztek. Belátták, hogy a szennyezett levegő ártalmas lehet, értéknek számított a tiszta levegő.

⁶ WIMMER 1991. 161–162.

⁷ KOSÁRY 1989a. 808.

⁸ KÓSA 2006. 306.

⁹ GECSE 1995. 218–225.

¹⁰ A 19. században Magyarországra települt gyógyító rendek: Assisi Szent Ferenc Leányai, Irgalmas Nővérek (Páli Szent Vince Szeretetleányai) Isteni Megváltó Leányai, Szent Keresztről Nevezett Irgalmas Nővérek, Isteni Üdvözítő Nővérei

¹¹ KOSÁRY 1996. 609.

¹² KÓSA 2006. 306.

elvéve fordult elő egyetemi végzettségű patikus, a többség céhes mester volt.¹³ Amint később arról még szó esik, a felvilágosult abszolutista intézkedések következtében az új orvoskar vette át a gyógyszerészképzést, ezen kívül az ellenőrzés is magasabb színvonalra emelkedett. A 18. századig a gyógyszerházak döntő többsége szerzetesrendek, főleg a jezsuiták kezében voltak, később világi, polgári tulajdonosok kerültek túlsúlyba.¹⁴ Ennek egyik oka – ahogy a kórházaknál is – a szerzetesrendek működésében beállt változás volt, másrészt polgári alapítású patikák is megkezdték működésüket.¹⁵

Az orvostudomány és a közegészségügy terén szervezett erőfeszítések történtek arra, hogy a fennálló egészségügyi állapotokat felszámolják. Új, korszerűbb gondolkodású szakemberek kezdték felmérni a helyzetet és meghatározni a teendőket. Az egészségügyben uralkodó állapotok javuló tendenciát mutattak a korábbiakhoz képest.¹⁶

A felvilágosult abszolutizmus fontos törekvése volt, hogy a gyógyítókat megfelelő színvonalon képezzék. A kérdés nagy hatású elméleti szakembere volt Mária Terézia udvarában Joseph von Sonnenfels, akinek elvei az egészségügy terén hozott rendelkezésekben is megjelentek, így az első átfogó rendeletben is, amelyet 1770-ben Mária Terézia adott ki Generale normativum in re sanitatis címmel.¹⁷ A képzés javításához járult hozzá a Pázmány Péter által Nagyszombatban alapított egyetem kiegészítése orvosi karral 1769-ben. Mária Terézia udvari orvosa, Gerard van Swieten dolgozta ki az orvoskar felállításának tervét a bécsi orvostudomány mintájára. Azokat a gyógyítókat, akik képzettség nélkül tevékenykedtek, igyekeztek integrálni a szervezett képzésbe, pl. a bábáknak tanfolyamok elvégzését írták elő. Teljes egészében nem valósult meg ez az integráció, mégis előremutató változás történt.¹⁸

A nagyszombati orvosi karon, amely 1777-ben Budára illetve Pestre költözött van Swieten tanítványai tanították a fiatalabb generációkat.¹⁹ 1784-ben megindult az állatorvosi képzés is. A polgárosodást jelzi, hogy a józsefi évtizedben már zsidó hallgató is szerzett oklevelet.²⁰

Az egyetem átalakulásával új igények is felmerültek. Az oktatást és a szakemberképzést szolgálta a szerény keretek között induló egyetemi klinika, amelyet Pesten, a jezsuita rendházban helyeztek el.²¹

¹³ KOSÁRY 1989b. 1179.

¹⁴ KOSÁRY 1989b. 1180.

¹⁵ KOSÁRY 1996. 609.

¹⁶ KOSÁRY 1989b. 1179.

¹⁷ KAPRONCZAY 2000. 458–462.

¹⁸ KAPRONCZAY 1998. 384–388.

¹⁹ KOSÁRY 1989b. 1180.

²⁰ SZEGEDY-MASZÁK 2006. 335.

²¹ KOSÁRY 1989b. 1180.

Patkovics József családja, származása

Édesapja, Patkovics Boldizsár Pozsegában született, 1779-ben fejezte be tanulmányait a Bécsi Egyetem Orvosi Karán, disszertációja ugyanebben az évben meg is jelent. 1780-ban költözött Pécsre, ahol hamarosan megyei tisztii főorvossá nevezték ki. Ezt a tisztséget 22 évig töltötte be. Patkovics József édesanyja a híres Hölbling orvos-patikus családból való Teréz volt, akit Patkovics Boldizsár 1782 körül vett feleségül. 1784. május 8-án született első gyermekük, József, akit apja szintén orvosi pályára szánt.²²

Tanulmányai, orvosi pályájának kezdete

Patkovics József – édesapjához hasonlóan – orvosi és állatorvosi tanulmányait Bécsben végezte, ahol 1809. november elején avatták orvosdoktorrá.²³ Az egyetem befejezése után a bécsi Allgemeines Krankenhaus másod orvosaként tevékenykedett, majd szülei anyagi támogatásával Orosz- és Franciaországban tett tanulmányutat. A tanulóéveknek apja hirtelen halála vetett véget. Hazatérte után az Irgalmas rend kórházában helyezkedett el, majd 1810-ben Pleiner halála után ő töltötte be a megyei másod tisztiorvosi állást.²⁴ 1831-ben a város tisztii főorvosává választotta, november 14-én tette le a hivatali esküt.²⁵

A latinon kívül beszélt magyarul, németül, horvátul is. Szerb eredetű nevét eleinte a latin beadványokon Patkovichnak, a német munkáiban Patkovitsnak, később magyar műveiben Patkovicsnak írta.

Orvosi tevékenysége

Munkássága igazán sokrétű volt. Elsőként természetesen orvosi működését kell megemlíteni. Kezdetben tehát az irgalmasok kórházának orvosa volt, majd megyei másod tisztiorvos, végül a város tisztii főorvosa lett. Komoly anyagi áldozatokat hozott az 1714-ben alapított közkórház fejlesztéséért, beszerezte, és a városnak ajándékozta a boncoláshoz szükséges műszereket, 1832 és 1836-ban egy-egy szobát rendezett be saját költségén a kórházban.²⁶ Ezen kívül sebészeti műszerekkel szerelte fel a kórházat, valamint irattári szekrényt adományozott a tisztii orvosi hivatal irattárának.

Harkány

Fontos a harkányi gyógyvízzel kapcsolatban kifejtett tevékenysége. A megyei közgyűlési jegyzőkönyvek közül az 1824. október 7-i és az azt követő napok jegyzőkönyvei számolnak be a harkányi gyógyvíz megtalálásáról.²⁷ 1824. november 16-án ismét egy jegyzőkönyv ad hírt arról, hogy a pécsi származású vegyész

²² RÉTHLY 1973. 191.

²³ RÉTHLY 1973. 192.

²⁴ RÉTHLY 1973. 192.

²⁵ RÉTHLY 1973. 192.

²⁶ RÉTHLY 1973. 192.

²⁷ CSEKEY 1957. 15-16.

egyetemi tanár Schuster János vizsgálta meg a vizet és megállapította, hogy a köszvényes, reumatikus és sömörös betegségeket gyógyítja. Patkovics József többször is kiutazott Harkányba, s ő is megvizsgálta a vizet. 1825 tavaszán mutatta be a vármegyei közgyűlésen a harkányi gyógyvizet,²⁸ valamint a vármegye főorvosával egyetértésben hét pontból álló indítványt terjesztett elő. Ebben arra kérték a fürdő tulajdonosát, Batthyány Antalt, hogy létesítsen fürdőházat, kutat, vendégfogadót. Megkeresték a siklósi főbíró, hogy az utakat tartsák rendben és szegélyezzék fákkal. A harkányi lakosokat arra hívta fel, hogy igyekezzenek padlásszobákat építeni, és a főszolgabíró arra, hogy tisztíttassa ki a kutakat.²⁹

Harkányban már a hivatalos engedélyek kiadása előtt élénk fürdőélet alakult ki. Ezt a helyi hatóságok és a megyei orvosok jóindulata tette lehetővé.³⁰

Patkovics évente beszámolt a harkányi betegforgalomról, a fürdővíz összetételéről és minőségéről. Nyáron 2–3 hétig a fürdőn tartózkodott, ahol feljegyzéseket készített a betegek kezeléséről.³¹ Az 1828. december 30-i részletes jelentésben megemlíti, hogy a földesúr 28 szobából álló szállót építtetett, és bútorzattal tervezi azt ellátni. 20 kóresetet is közölt.³²

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók VI. Vándorgyűlésén előadást tartott tapasztalatairól.³³

Meteorológiai megfigyelései

Az imént említett Magyar Orvosok és Természetvizsgálók VI. Vándorgyűlésén tartott másik előadásának, amely Pécs éghajlati és természeti viszonyairól szólt, saját feljegyzései szolgáltak alapul. Naplóiban feljegyezte reggelente a mért hőmérsékletet és az időjárást.

Bécsben, a Csillagvizsgálóban 1775-ben indultak meg a rendszeres meteorológiai megfigyelések. Lehet, hogy Bécsből kérték meg, talán ő ajánlkozott, hogy továbbítja feljegyzéseit, mindenesetre 1819. január 1-jétől kezdve végezte ezeket a bécsi előírások szerint. Bécsből kapott műszereket és megfelelő nyomtatványokat, így küldte el a mért adatokat, ahol Joseph Johann von Littrov volt az igazgató.³⁴

Patkovics megfigyelései, amelyek 14 évet ölelnek fel, 1851-ben átkerültek az Osztrák Meteorológiai és Földmágnesség Intézetbe, ahol az Évkönyvek 2. kötetében Patkovics 1819 és 1832 közötti megfigyelései nyomtatásban meg is jelentek. Az értekezést név nélkül publikálták, de a szakirodalom feltételezi, hogy Karl Jelinek intézetigazgatótól származik, aki a bevezetésben megemlíti, hogy a tanulmány Patkovics megfigyelésein alapul.³⁵

²⁸ CSEKEY 1957. 15–16.

²⁹ CSEKEY 1957. 16.

³⁰ CSEKEY 1957. 17.

³¹ RÉTHLY 1973. 192.

³² CSEKEY 1957. 17.

³³ RÉTHLY 1973. 193.

³⁴ RÉTHLY 1973. 193.

³⁵ RÉTHLY 1973. 194.

Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott Nagygyűlése

Talán érdemes egy rövid kitérőt tenni a már említett vándorgyűlés irányba. 1845-ben Pécs városa rendezte a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók VI. vándorgyűlését, amely fontos volt a város kulturális és tudományos életében is. A város tudományos elitje vállalta, hogy a nagygyűlés idejére elkészíti ki-ki saját területének monográfiáját. Így született meg Hölbling Miksa *Baranya vármegyének orvosi helyirata* című munkája, amely máig fontos irodalom, ha Baranya megye korabeli földrajzi, népesedési, vallási, műveltségi viszonyaira vagyunk kíváncsiak, természetesen az egészségügyi állapotok mellett. Haas Mihály *Baranyája* és Patkovics József orvosi helyirata és a harkányi gyógyvízről szóló munkái is e jeles alkalomra jelentek meg. Patkovics József a fent említett két témában tartott előadást, az egyiket – a harkányi forrás gyógyító erejéről – a helyszínen, hiszen egyik nap az egész „tekintetes nagygyűlés” kivonult Harkányba. Mindkét előadást tanulmány formájában olvashatjuk a nagygyűlés után megjelent Munkálatokban. Patkovics József több bizottmány munkájában is részt vett – így a vándorgyűlés anyagi ügyeit vizsgáló és a jegyzőkönyveket hitelesítő, az ásványvizek vizsgálatával foglalkozó, valamint a balneológiai vizsgálatokat végző bizottmányében. Ezek a megbízatások jól jelzik szakmai és erkölcsi elismertségét.

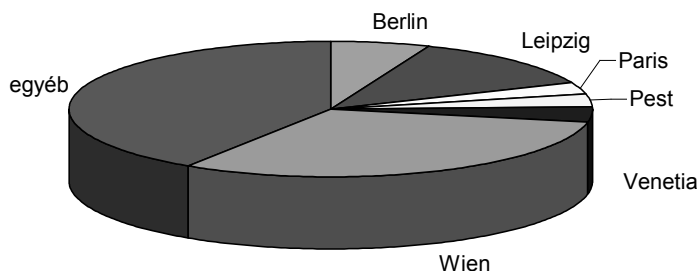
Patkovics József könyvtára

Könyvgyűjteményét még életében a Püspöki Könyvtárnak adományozta azzal a kikötéssel, hogy térítvény ellenében otthon orvosok is használhassák. Betegnaplói is ide kerültek, amelyeket 1811–1853-ig vezetett, bennük részletes kórtörténetet írt. Minden évet latin vagy német idézettel kezdett.

Patkovics József könyvtára ma nem különálló gyűjtemény, a Klimógyűjteménybe olvadva, possessor bejegyzései alapján találunk rá az egyes kötetekre. A Klimó Könyvtár legutóbb megjelent katalógusában³⁶ 378 olyan tétel található, amelyben szerepel Patkovics József tulajdonosi bejegyzése. (1. kép) Ezeket a köteteket a téma, a megjelenés helye és ideje, valamint a nyelvi megoszlás szerint vizsgálhatjuk, amelyhez egy-egy diagramot hívunk segítségül.

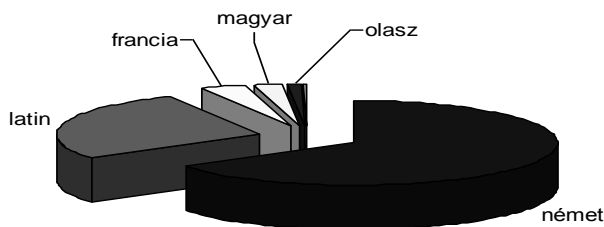
Ha a megjelenés helye szerint vizsgáljuk a köteteket, akkor az „egyéb” helyeket leszámítva Bécs szerepel legnagyobb súllyal. Említettem többször is Patkovics József bécsi kapcsolódásait, itt töltötte az egyetemi éveket, ide küldte meteorológiai megfigyeléseit. Írásos nyoma nem maradt, de feltételezem, hogy személyes kapcsolatai lehettek. Ő maga is vásárolhatott ott könyvet, de megbízottai is lehettek. Bécs fontos könyvkereskedelmi központ volt a korszakban, így természetesen nem csak Bécsben megjelent munkákat vásárolhatott meg ott, hanem Berlinben és Lipcsében megjelenteket is. A pesti könyvkiadás is egyre jelentősebbé vált – mint ahogy szaporodtak a magyar nyelvű orvosi munkák is – ezzel magyarázható a gyűjteményben található Pesten megjelent könyvek – a többi nyomdahelyhez viszonyított – nagyobb aránya.

³⁶ MÓRÓ 2001.

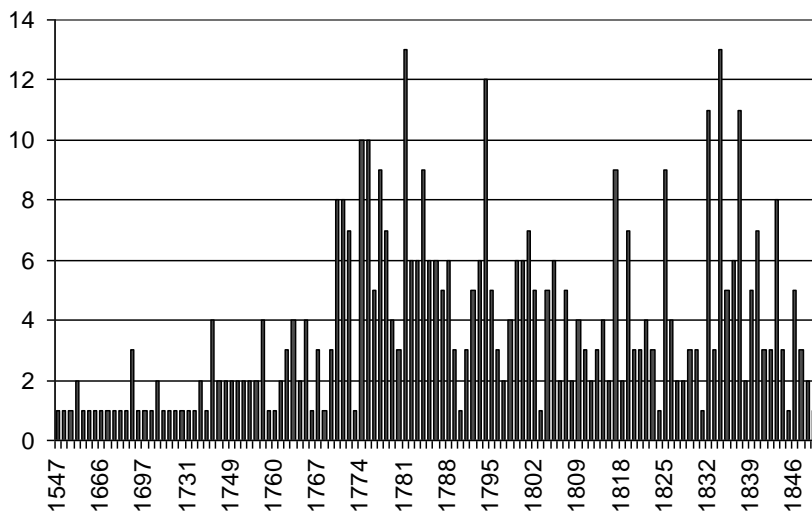
A gyűjteményben szereplő jelentősebb kiadási helyek

A nyelvi megoszlást ábrázoló diagram nem hoz váratlan eredményt. Patkovics József könyvtára döntően német nyelvű. A gyűjtemény tulajdonosa otthonosan mozgott a német nyelvterületen, de említhetjük a felvilágosult abszolutizmust is, hiszen hozzánk e szellemi áramlat az udvari politikán és annak holdudvarán keresztül érkezett. A latin hagyományosan az orvoslás nyelve, Patkovics József betegnaplóira is utalhatunk, amelyeknek egyik nyelve épp a latin volt. (2. kép) Az előző diagram kapcsán említettem, hogy a 19. században egyre több magyar nyelvű orvosi munka jelent meg. Ezt mutatja a nyelvi megoszlásról szóló diagram megfelelő szelete is. A francia nyelvű kötetek magyarázata Patkovics ifjúkorában tett franciaországi tanulmányútja lehet, valamint az onnan induló szellemi áramlatok hatása.

Patkovics József könyveinek nyelvi megoszlása

A következő diagram Patkovics József könyveinek megjelenési idejét mutatja, pontosabban azt, melyik évből hány kötet való. Feltételezésem szerint Patkovics József örökölhette könyveket édesapjától, hiszen kettejük hivatása is összekötötte őket. A diagram természetesen jól mutatja, hogy a legtöbb könyv Patkovics életében jelent meg, egyben ezek az adatok azt is jelentik, hogy könyvtára korszerűnek mondható.

Patkovics József könyveinek megjelenési ideje

Természetesen a legérdekesebb kérdés egy könyvtár elemzésekor, hogy milyen könyvei voltak a tulajdonosnak. Mit olvasott? Mi érdekelte? A művek túlnyomó része orvosi szakmunka, vagy valamelyik határterületet képviselő mű. Áttekintve a gyűjteményt, a szakmai témák a következők: általános orvoslás, sebészet, anatómia, epidemiológia, bőrgyógyászat, nemi betegségek gyógyítása, szülészet, farmakológia, homeopátia, balneológia. Megtaláljuk a gyűjteményben a felvilágosult abszolutizmus elméleti munkáit is. A nem orvosi témájú kötetek között találunk csillagászattal foglalkozó műveket, nyelvkönyveket, és szépirodalmat. Ez utóbbi csoportban drámák és az utazási irodalom szerepel. Természetesen e helyen nincs mód tételesen felsorolni Patkovics József könyveinek címét. Néhány jellemző munkát választottam ki.

Az orvosképzés átalakításával kapcsolatban említettem Gerard van Swieten nevét és tevékenységét. Az ő egyik munkája is megtalálható Patkovics József könyvtárában, pontosabban nagy hatású tanárának, Boerhaavenek van Swieten által kiadott munkája.³⁷ Boerhaave a 17-18. század fordulóján Leidenben fejtette ki munkásságát,

³⁷ Swieten, Gerard van: Commentaria in Hermannii Boerhaave aphorismos de cognoscendis et curandis morbis. Hildburghusae - Ienae 1754

botanikus, fizikus, valamint a klinikai oktatás meghonosítója volt.³⁸ Nézetei van Swietenen keresztül Magyarországra is eljutottak. Boerhaave egyik fő művének tekintett munkája is megtalálható a gyűjteményben.³⁹

A felvilágosult abszolutizmus korában alakult egy új tudományág, az orvosi rendészet, amely magában foglalja azon alapelveket, melyek szerint az állam gondoskodik az alattvalók egészségének és életének fenntartásáról.⁴⁰ Patkovics tiszti főorvosként találkozott ezekkel a kérdésekkel. Könyvtárában több munka is található e témában, itt most három jeles szerzőre utalok, Huszty Zakariás Teofilre, Johann Christian Friedrich Scherfre, valamint Ernst Benjamin Gottlieb Hebenstreitra.⁴¹

Fontos kézikönyv típus jelent egy gyakorló orvosnak a gyógyszerek árszabása, amelynek e helyen egyik képviselőjére utalok csak.⁴²

Patkovics József könyvtára többnyelvű, ezért érthető, hogy szótárak, nyelvkönyvek is találhatóak benne. Csak néhány ízelítőül: Masch hatnyelvű orvosi szótára,⁴³ a híres Bugát-Schedel- féle magyar-latin és latin-magyar orvosi szótár⁴⁴, azután egy francia-német és német-francia szótár⁴⁵

Patkovics József szépirodalmi érdeklődésére elsősorban drámákban mutatkozik meg: könyvtárában megtalálható Cervantes *Don Quijotéja*⁴⁶, Milton *Elveszett paradicsoma*⁴⁷, egy Shakespeare-kötet három drámával (*Antonius és Kleopátra – Szeget szeggel – Athéni Timon*).⁴⁸ A felvilágosodás jeles német képviselőjének, Lessingnek két kötet.⁴⁹ További klasszikus szépirodalmi munkák a gyűjteményben Tasso eposza, a *Megszabadított Jeruzsálem*⁵⁰ és Dante *Isteni színjátéka* – természetesen németül.⁵¹

³⁸ KOSÁRY 1976. 694.

³⁹ Boerhaave, Herman: De cognoscendis et curandis morbis aphorismi. Vindobonae, 1775.

⁴⁰ KAPRONCZAY 1998. 384.

⁴¹ Huszty Zakariás Teofil: Diskurs über die medizinische Polizei. Pressburg – Leipzig, 1786., Scherf, Joh[ann] Christian Friedr[ich]: Archiv der medizinischen Polizey und der gemeinnützigen Arzneikunde. Leipzig, 1783–1785. Hebenstreit, Ernst Benjamin Gottlieb: Lehrsätze der medizinischen Polizeiwissenschaft. Leipzig, 1791.

⁴² Taxa medicamentorum pro Regno Hungariae et Partibus eidem adnexis. - Gyógyszerek árszabása Magyar Ország és hozzá kapcsolt tartományaihoz alkalmazva. - Arzneyen-Taxe für das Königreich Ungarn und die demselben einverleibten Provinzen. Budaë, 1843.

⁴³ Masch, [Anton]: Polyglotton medicum, eine Anleitung zur Verständigung des Arztes mit dem Kranken in sechs Sprachen... Deutsch, Böhmisch, Polnisch, Ungarisch, Italienisch, Französisch enthaltend: eine systematische Zusammenstellung von Fragen, Antworten, und andern kurzen Aeusserungen nach den Forderungen der Diagnose, Prognose und Therapie. Wien, 1839.

⁴⁴ Bugát Pál-Schedel Ferenc: Magyar-deák és deák-magyar orvosi szókönyv az Orvosi Tár' első két évéhez. Pest, 1833.

⁴⁵ La Veaux, [Jean Charles Thibault] de: Dictionnaire francois-allemand et allemand-francois a l' usage des deux nations. Berlin, 1793.

⁴⁶ Cervantes, Miguel de Saavedra: Der sinnreiche Junker Don Quixote von la Mancha. Leipzig, 1825.

⁴⁷ Milton, John: Verlorne Paradies. I-II. Theil. Wien, 1826.

⁴⁸ Shakespeare, William: Antonius und Cleopatra. - Maas für Maas. - Timon von Athen. Stuttgart, 1842.

⁴⁹ Lessing, Gotthold Ephraim: Emilia Galotti. Trauerspiel. - Das Nachtlager in Granada. Schauspiel von Friedrich Kind. Wien, 1825., valamint Nathan der Weise. Ein dramatisches Geschicht in fünf Aufzügen. Wien, 1827.

⁵⁰ Tasso, Torquato Bernard: Befreites Jerusalem. Wien, 1825.

⁵¹ Dante, Alighieri: Die göttliche Komödie. Wien, 1826.

Összegzés

Hogy ki volt Patkovics József? Talán közelebb jutottunk a válaszhoz. Egy orvos, aki városáért nem kis anyagi áldozatot hozott, aki meteorológiai megfigyeléseit egyenesen Bécsbe küldte, és aki sokat tett a harkányi gyógyvíz hatásának elismeréséért. Könyvtára alapján egy széles érdeklődési körű embert ismerhetünk meg, aki valóban rászolgált a bevezetőben említett címre.

IRODALOM

- CSEKEY 1957 Csekey István: Harkány. Baranya megyei Idegenforgalmi Hivatal, Pécs, 1957.
- GECSE 1995 Gecse Gusztáv: A szerzetesség története. Seneca, Budapest, 1995.
- HÖLBLING 1846 A magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott VI. nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai (Szerk.) Hölbling Miksa Pécs, 1846.
- KAPRONCZAY 1998 Kapronczay Katalin: Kameralizmus, felvilágosodott abszolutizmus, orvosi rendészet Joseph von Sonnenfels államigazgatási modelljének egészségpolitikai vonatkozásai a XVIII. századi Habsburg Birodalomban. *Lege artis medicinae* 1998. 8. 384–388.
- KAPRONCZAY 2000 Kapronczay Katalin: Orvosi és egészségügyi felvilágosító irodalom a 18. századi Magyarországon. *Lege Artis Medicinae* 2000. 10. (5) 458–462.
- KÓSA 2006 A polgári társadalom korának művelődése I.: A hétköznapi élet kultúrája, In: Magyar művelődéstörténet, (Szerk.) Kósa László Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 315–418.
- KOSÁRY 1976 Kosáry Domokos: Felvilágosult abszolutizmus – felvilágosult rendiség. *Történelmi Szemle* 1976/4. 675–720.
- KOSÁRY 1989a Kosáry Domokos: A művelődés késő barokk változatai In: Magyarország története tíz kötetben. (Főszerk.) Ember Győző–Heckenast Gusztáv Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 763–829.
- KOSÁRY 1989b Kosáry Domokos: A felvilágosodás változatai, In: Magyarország története tíz kötet-

- ben. (Főszerk.) Ember Győző–Heckenast Gusztáv Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 1125–1207.
- KOSÁRY 1996 Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996.
- MÓRÓ 2001 Móró Mária Anna (Összeáll.): A Pécsi Egyetemi Könyvtárban őrzött Klimó-Könyvtár katalógusa. I. A könyvek szerzői betűrendes katalógusa. (*A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 1.*) Tarsoly Kiadó, Budapest, 2001.
- RÉTHLY 1973 Réthly Antal: Patkovich Boldizsár és József tisztiorvosok működése Pécs éghajlatának megismerése érdekében 1781–1854. *Orvostörténeti Közlemények* 1973. 191–203.
- SZEGEDY-MASZÁK 2003 Szegedy-Maszák Mihály: A polgári társadalom korának művelődése I. In: *Magyar művelődéstörténet* (Szerk.) Kósa László Osiris, Budapest, 2006. 332–397.
- WIMMER 1991 Wimmer, Johannes: *Gesundheit, Krankheit und Tod im Zeitalter der Aufklärung. Fallstudien aus den habsburgischen Erbländern.* Böhlau, Wien–Köln, 1991.

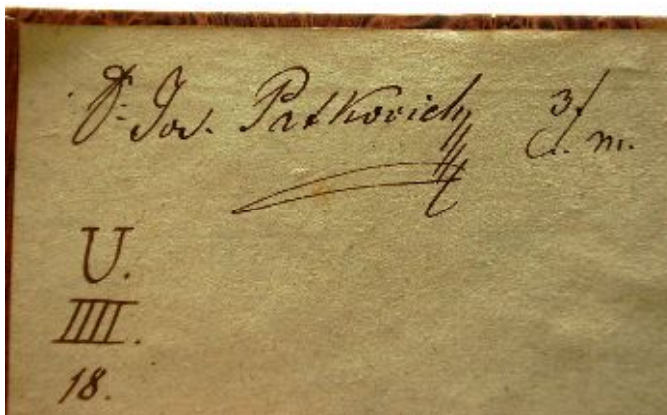
The activity of József Patkovics and his library

HELGA CSÓKA-JAKSA

József Patkovics as a medical doctor was an important person in the city of Pécs during the 19th century. In addition to his medicinal activity he also made meteorological observations, examined the thermal water of Harkány and financially supported the hospital of Pécs, which was founded in 1714. The illnesses and treatments of his patients were written very accurately into his several diaries, which can be found in the library of University of Pécs as well as his book collection.

His library is a mirror of his wide interesting in the natural sciences. The collection contains books, mainly used for the medical profession. Within these the reference books of general medicine, surgery, anatomy, epidemiology, dermatology, treatment of venereal diseases, obstetrics, pharmacology, homeopathy and balneology can be found. Among the non-medical books one can find dictionaries, course books, literature and astronomical works.

Képmelléklet Csóka-Jaksa Helga
Patkovics József tevékenysége és könyvtára a Klimó-gyűjteményben
című tanulmányához

1. kép – Patkovics József kézírásos bejegyzése

2. kép - Patkovics József Betegnaplói a Klimó Könyvtárban